

RAŠYTI SAVO GYVENIMO ISTORIJĄ – sudėtingas dalykas. Prisėdus prie kompiuterio apima jausmas, tarytum praeitis tuoj atgis savaime. Bet iš tikrųjų viskas kiek kitaip – ji tai šmėsteli tarsi šešėlis, tai užvirsta lyg griūtis, tai atsėlina iš slaptų atminties kertelių, prisiminimai maišosi, kaitaliojasi, slepiasi. Nei mano, nei kitų žmonių atmintis nėra filmavimo kamera, tiksliai fiksuojanti praeities įvykius. Kiekvienas ją atkuria iš laikių ir trapių fragmentų ir sudėlioja savaip. Toks buvo ir mano gyvenimas. Įsivaizdavau ėjusi tiesiu keliu, bet jis netikėtai nuvingiuodavo į šalį, atsikvošėjusi suprasdavau, kad išklydau, o grįžti – per toli ir per vėlu.

PIRMAS PASAKOJIMAS

(1942–1949)

*Mano pirmieji gyvenimo metai pokario Vilniuje.
Žmonės, virtę pabaisomis. Ar mano tėtis vienas iš jų?
Amerikonai – išvaduotojai? Akmenukas vietoj
saldainio. Aš netapsiu įžymybe.*

ATĖJAU Į PASAULĮ ŠALTA, GŪDŽIĄ 1942 METŲ gruodžio 21-osios naktį Vilniuje. Lietuvą buvo okupavusi Hitlerio kariuomenė. Mano tėtis Viktoras Prėskienis, dzūkas iš Puvočių kaimo netoli Merkinės, mama Aldona Žaltauskaitė – žemaitė iš Gaugarių kaimo netoli Akmenės, tikiuosi, buvo laiminga pora, susituokusi iš meilės. Žinoma, aš iš tų laikų nieko neprisimenu. Kiek žinau iš mamos pasakojimų, mano tėtis slapstėsi nuo vokiečių. Jis buvo komisaras pirmosios sovietų okupacijos metu, o tokius vokiečiai gaudė ir sodino į kalėjimą. Kai jis vis dėlto buvo pagautas, jo mama, mano babytė, ištraukė sūnų iš Gestapo nagų už bačkutę medaus. Seneliai Puvočiuose turėjo įsirengę bityną, ir mama, pasakodama apie pirmuosius mano žingsnius, prisimindavo, kiek baimės apturėjo, kai aš nupėdinusi į bityną įkišau pirštuką į avilio skylę. Matyt, jau nuo gimimo, kaip sakydavo mano kita babytė, mamos mama, buvau „cekauna Zosė“. Tėtis tada čiupo mane į glėbį, jo mama visą naktį dėjo kompresus, girdė visokių žolelių arbata ir aš atsigavau. Iš tuometinių nuotraukų matosi, kad buvau rubuilė ir su labai kreivomis kojomis. Kai nusikalsdavau ir negirdėdavo mano mama, teta vadindavo mane

„velnio išpera“, šaukdavo, kad nepasikeičiau nuo pat ankstyvos vaikystės: jau tada, vos pradėjusi vaikščioti, vis sprukdavau nuo suaugusiųjų susipažinti su pasauliu. Mama irgi sakė, kad pirmieji mano ištarti žodžiai buvo „as pati“, o ne, kaip įprasta, „mama“ ar „tėtė“.

Karas ėjo į pabaigą. Mano tėtis, idealistas, šventai tikėjo didinga utopija – Sovietų Sąjungoje kuriama „šviesia“ žmonijos ateitimi, kurioje nėra turtuolių nei vargšų, tikėjo pramanyta lygybe, ir kad kiekviena melžėja, pagal sovietų idėjinį vadą Leniną, gali valdyti valstybę. Kai žmogus kuo nors šventai tiki, jokie argumentai negali pakirsti jo tikėjimo. Net akivaizdūs faktai. Masinis žmonių trėmimas į Sibirą pirmaisiais Lietuvos okupacijos metais, išvežtas vyriausias brolis Bronius su žmona Ona ir mano pusbroliu Algiu, tėčio buvo laikomas nesusipratimu, priešų bandymu sukompromituoti vadą Staliną. Jis buvo įsitikinęs, kad tai buvo daroma už „vado“ nugaros, jam nežinant. Viktoras Prėskienis nebuvo vienintelis toks įtikėjęs „revoliucijos pranašų“ skelbiamomis „tiesomis“. Ant tos meškerės užkibo nemažai rašytojų, mokslininkų, menininkų įvairiausiose pasaulio šalyse. Ir net dabar, po sovietų imperijos žlugimo, atsiranda tikinčiųjų.

Laukė sūnaus, bet gimiau aš, mergaitė. Nusprendė pavadinti Viktorija, nes kas žino, ar dar turės vaikų. Bet kai po trylikos mėnesių gimė mano broliukas – jį taip pat pavadino Viktoru. Kai dabar pagalvoju, plaukai šiaušiasi – man buvo tik keturi mėnesiai, kai mama vėl pastojo. Bet nieko nuostabaus, tais laikais moterys buvo įsitikinusios: kol maitini kūdikį krūtimi, negali pastoti.

Tėtis buvo dešimtmečiu vyresnis už mamą ir amžinas Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentas, studijavęs tai lietuvių kalbą ir literatūrą, tai chemiją, tai ekonomiką – ir nieko nebai-
gęs, nes dažniau laiką leisdavo kalėjime nei universiteto auditori-
rijoje. Kartu su Sniečkum kalėjo IX forte. Jauniausias sūnus iš
trijų. Vyriausiasis Bronius turėjo likti ūkyje, vidurinysis Jonas
buvo išleistas į mokslus – tapo matematikos mokytoju gimna-
zijoje, o trečiąjį, mano tėtį, svajoto matyti su sutana, laikanti
mišias bažnyčioje. Bet sovietai dar keturiolikos metų berniokui
išplovė smegenis stebuklinėmis pasakomis apie tariamai laimin-
gą gyvenimą, lygybę ir visų piliečių materialinę gerovę. Kaip
ir daugelis patikėjusių komunizmo idėjomis, mano svajotojas
tėvelis melu persmelktą pasaulį palaikė tikrove. „Nugalėtojų“
armijai grįžus antrą kartą, Viktoras Prėskienis buvo nuteistas
už „tėvynės išdavimą“ dešimčiai metų kalėti Vorkutoje. Ne be
reikalo sakoma, kad revoliucija ryja savo naivuolius vaikus.

Mano dvidešimt dvejų metų mama likosi viena su dviem ma-
žyliais – man buvo dveji, o mano broliukui – vieneri. Be profe-
sijos, baigusi tik Telšių mergaičių progimnaziją. Keli buvę tėvo
bendražygiai, išdrįsę su mūsų šeima palaikyti slaptus santykius,
patarė mamai skubiai išsiskirti su „tėvynės išdaviku“, nes kitaip
jos laukė Viktoro Prėskienio likimas, o mūsų – sovietiniai vaikų
namai. Skyrybos buvo fiktyvios, nes mano mama visą gyvenimą
mylėjo vienintelį vyrą – mano tėvą. Jos laimei ar nelaimėi. Iki
jo sugrįžimo iš Vorkutos, visa jos būtis buvo ašarojant į Vorkutą
siųsti siuntinius, skaityti jo laiškus ir rašyti atsakymus. Ir dar fo-
tografuoti vaikus, tai yra mane ir mano broliuką, ir siųsti jam tas
nuotraukas. O kai tėvas po dešimties metų grįžo iš katorgos...
Bet tai jau kito mano gyvenimo etapo pasakojimas...

Mano mama Aldona Žaltauskaitė-Prėskienienė buvo labai graži moteris. Ji mėgo puoštis, madingai rengtis. Plaukus sukdavosi į kasų karūną, o suknelių ir batų prieš vyro areštą turėjo begalę. Paskui, kad mus išmaitintų, sukneles pamažu išpardavė. Kaip ir papuošalus. Man ypač patiko viena jos vilnonė suknelė – plytų spalvos, su pakeltais peteliais, nuo pečių per visą rankovių ilgį nusagstyta sagutėmis, aptrauktomis ta pačia medžiaga. Ji sukosi rašytojų, dailininkų, teisininkų draugijoje, tarp tikrųjų Lietuvos intelektualų, kurie, artėjant frontui, nespėjo pasitraukti į užsienį, ar tikėjo, kaip ir mano tėtis, sovietų „šviesia žmonijos ateitim“ – komunizmu. Buvo ir nenorėjusių emigruoti iš Lietuvos, ir tikėjusių, kad „amerikonai išvaduos Lietuvą“, nepaliks sovietų glėbyje, buvo ir tokių, kurių okupantai dar nespėjo išnaikinti už „laisvamaniškas“ pažiūras. Ne vienas siūlė mamai tekėti, žadėjo skirtis vedusieji, jų neatbaidė nė du mažamečiai. Tarp jų buvo ir sovietinių pareigūnų. Bet mano mama mandagiai juos visus atstatydavo. Pamenu vieną iš jų. Mes jį vadinome Kapitonu, nes tarnavo šešioliktojoje divizijoje. Jis užėmė aukštas pareigas okupantų valdomoje Lietuvoje. Kai jis ateidavo, mums būdavo šventė, nes atnešdavo skanėstų, matyt, gautų uždarose specparduotuvėse, apie kurias paprasta liaudis nebuvo informuota. Kapitonas slapčia rėmė mamą: aprūpindavo maisto talonais, rūbais iš Amerikos vaikams, perspėdavo dėl vežimų. Buvusių tėvo draugų patariama, ji įstojo į komjaunimą, užbaigė marksizmo-leninizmo universitetą, o tuomet ją paskyrė Vilniaus vaikų namų direktore. Šave aš prisimenu jau tuose vaikų namuose, kurie buvo kažkur netoli Tauro kalno. Išėjus per arką į gatvę iš abiejų namo pusių riogsojo griuvėsiai – vienoje pupsojo didžiulės sudužusių

plytų krūvos, kitoje – namo skeletas su tuščiomis akiduobėmis vietoj langų. Man patiko vaikštinėti po tuos griuvėsius ir retkarčiais aptikti tarp plytų nuotrupų „lobį“ ar iškrapštyti daiktų likučius. Mama draudė ten vaikštinėti. Ir apskritai buvo liepta neiti į gatvę, apsiriboti erdviu kiemu. Bet kartais man pasisekdavo išsprukti. Sučiuptą „nusikaltimo“ vietoje, parvaydavo namo ir statydavo į kampa. Nesupratau, ko mama taip baiminasi – juk aš jau didelė ir atsargi. Ne kokia žiopliukė, kaip tas penkerių metų vaikas, rastas uždusęs po plytų nuolaužomis. Toks anuomet sklido gandas.

Net mes, vaikai, jautėme tą ore tyrančios baimės atmosferą, gaubusią mūsų kasdieninį gyvenimą. Tik ir girdėdavome šnabždesius: tą išvežė, tą pasodino, tą nukankino enkavėdistų požemiuose. Valdžia melavo žmonėms, kad viskas einasi kaip sviestu patepta, žmonės suprato, kad meluoja, ir iš baimės apsimesdavo tikintys jų melu. Ir viskas sukosi tame išgalvotame socialistinio realizmo pasaulyje, kur tiesos ieškojimas tapo pavojingas gyvybei. Kūnas pagaugais nueina, kai pagalvoju, kokių kraupiu laiku augau. Bet teko prisitaikyti. Kiek save pamenu, visi mano vienmečiai gyveno panašiai – dalindamiesi tarpusavyje iš suaugusiųjų nugirstomis žiniomis apie įvykius mieste, kaimuose, Lietuvoje. Okupantus tarpusavyje vadino me „kacapais“, į tą žodį sudėdami visą panieką ir pasibjaurėjimą. Žavėjomės komiškais pasakojimais apie juos. Tarkim, apie sovietų karininkų žmonas, apsvilkusias vogtais išvežtų „buržujų“ naktiniais, kuriuos jos palaikė vakarinėmis sukniomis ir taip pasipuošusios ėjo į operos teatrą. Arba apie „kacapus“, atvažiavusius į Žemaitijos kaimą surašyti gyventojų, o nei žemaitiškai, nei lietuviškai nemokančius. Jie klausinėjo

kaimiečių: „Kak tvoja familija?“, tie nesuprato: „Kon saka?“ Pamanę, kad tai pavardė, surašė visą kaimą Konsakovais. Gardžiuodamiesi dalijomės tokiomis istorijomis – tai buvo daug įdomiau, nei žaisti slėpynes, šokinėti per virvę ar žaisti klases. Mus, okupuotos Lietuvos pokario vaikus, gyvenimas anksti pavertė suaugusiaisiais. Greitai įsisavinome, kad melas yra nevienareikšmis. Buvo šventas melas, už kurį mamos ne tik nebausdavo, bet net skatindavo ir „premiujuodavo“ duodamos kokį skanėstą. Bet už tikrą melą buvo galima ir į kailį gauti, ir ant kelių kampe paklupėti. Kai, tarkim, sukuldavai stiklinę ar lėkštę ir bėdą mėgindavai suversti ant kito. Išmokome būti atsargūs su nepažįstamaisiais, apsimesti nesusipratėliais, kvailėliais, jokių būdu nepasakoti, kad laukiam, kada „amerikonai ateis mūsų išvaduoti“, kad mamos pašnibždomis perduoda viena kitai naujienas, nugirstas per „Amerikos balsą“. Augome be tėvų, jų ilgėjomės ir tikėjome, kad anksčiau ar vėliau amerikoni nugalabys pabaisų vadą, ūsočių Staliną, kurio portretai visur kabėjo, ir išvaduos Lietuvą.

Kiek save prisimenu, buvau „didžioji mamos pagalbininkė“. Labai tuo didžiavausi. Ypač kai mama pataršydavo man plaukus ir pagirdavo, kad sumaniai pamelavau: „Mamytė išėjo į miestą, nežinau, kada grįš“, kai ji tuo metu slėpdavosi spintoje. „O ar galima palaukti? – Ne.“ Visai nepykdavau ir nepavydėdavau, kai pirmą kartą mus pamatę vyrai ir moterys žavėdavosi broliuku – jis išties buvo labai gražus vaikas šviesiomis garbanomis ir ilgomis, riestomis blakstienomis. Aš juk buvau „jau didelė“, o „suaugusieji žavisi tik mažyliais“.

Gyvenome tame pačiame pastate, kuriame buvo įsikūrę vaikų namai. Mama, šių vaikų namų direktorė, gavo valdišką

dviejų kambariukų butą, kurį pokariu buvo galima laikyti „karališkais palociais“. Pamenu, perėjus arką ir pasukus į dešinę buvo atskiras įėjimas – sunkios, aukštos tamsiai rudos medinės durys. Už jų koridoriukas su paltų kabykla ir suoliuku, po kuriuo sustatyti batai ir šlepetės, viršuje – nedidelis veidrodis su lentynėle, toliau – iš abiejų pusių durys, vienos į virtuvę su sandėliuku, kitos į vonios kambarį su klozetu, o tiesiai – į saloną be langų. Jame priremta prie sienos stovėjo sofa, už kurios, ant sienos, kabėjo didelis paveikslas – ragana ant šluotos skrieja virš kalvos. Ta kalva dailininko nutapyta taip, lyg kas būtų ją prakirtęs ir atidaręs vidurius, pilnus žmonių kaukolių ir kaulų. Ragana su besiplaikstančiais plaukais lekia per tą kaulų ir kaukolių kalvą prie tolumoj šviečiančios saulės. Nežinau, kas dailininkas, ką jis norėjo pasakyti ir kodėl mama paveikslą pasikabino salone, bet jis mane traukė, nekėlė šurpo, o tos raganos visai nebijojau. Norėjau būti kaip ji – apžergusi šluotą lėkti į Vorkutą pas tėtį. Pro atvirą tarpdurį matėsi miegamasis, sunki pliušinė užuolaida dienos metu, o dažnai ir vakare, kabėjo atitraukta, jeigu nebūdavo svečių. Didelis miegamojo langas su orlaide išėjo į kiemą. Prie sienos – didelė lova, spinta, vakarais teta išskleisdavo dvi lovas – man ir sau, o mano broliukas miegodavo su mama didelėje lovoje. Prie palangės pristumtu rašomuoju stalu laiptoti ir spoksoti pro langą buvo draudžiama. Kiemas buvo grįstas, erdvus, per pertraukas jame žaisdavo mergaitės, apsilvillusios visos vienodo kirpimo nešvarios mėlynos tamsios spalvos suknelėmis su nuskalbtomis baltomis apykaklaitėmis, apsiavusios nukleivotais juodais suvarstomais batais – tais pačiais ir žiemą, ir vasarą.

Pamenu mamą, ruošiančią siuntinius tėvui ir kraunančią daug svogūnų. Ėjo kalbos, kad ten, šiaurėje, siautėja skorbutas, nuo kurio ištrupa dantys. Iki šiol valgau daug svogūnų, bet dantys jau trupa nebe nuo skorbuto.

Mama taip pat rašė jam laiškus ir siuntė vaikų nuotraukas. Tik ne savo vardu, o vienos „patikimos“ auklėtojos – tetos Elytės. Mama ir jos draugės tuomet dar nebuvo girdėjusios apie „stukačius“, pasitikėjo vienos kitomis, kaimynais, bendradarbiais ir pažįstamais, neįsivaizduodamos, kad užkariautojai atsivežė ir naują bendravimo formą – šnipinėjimą, skundimą ir nepasitikėjimą vienu kitais.

Nebeprisimenu, į ką buvo panašus mano tėtis. Aukštas, lieknas. Kokios spalvos jo plaukai? Šviesūs kaip broliuko ar tamsūs, garbanoti, o gal lygūs? O veidas? Kokie jo veido bruožai? Gal kaip mano? Įsivaizduodavau jį kaip pasakų karalaitį – su ilgomis, šviesiomis garbanomis, panašų į mano broliuką, tik suaugusį, vilkintį tamsiai raudonais aksominiais karaliaus rūbais ir plevėsuojančiu apsiaustu.

Per kratą pabaisos sunaikino visas jo nuotraukas, viską, kas bent kiek galėjo jį priminti. Net diržas, pakabintas miegamajame mums paąšdinti, manau, buvo ne jo. Bet mamai užtekdavo į jį parodyti, ir mes mikliai nurimdavome. Dažniausiai prasikalsdavau aš, nes paklusnumu tikrai nepasižymėjau. Bet neprisimenu, kad būčiau paragavusi diržo. Kai mama mane nubausdavo – pastatydavo į kampą – mintyse skųsdavausi tėčiui, svajodavau pabėgti pas jį į Vorkutą, nors neturėjau žalio supratimo, kur ji. Tik žinojau, kad labai toli ir kad tektų ilgai važiuoti traukiniu.

Mumis rūpinosi teta Dona, mamos jauniausia sesutė, atvažiavusi iš Gaugarių kaimo padėti mamai prižiūrėti sūnų, kuris

buvo tikras ligų maišelis. Vakaraus Dona lankė mokyklą, o mes likdavome su mama. Po darbo mamą dažnai lankydavo buvę tėčio draugai, – kurie išdrįsdavo, – draugės ir pažįstamos. Bet dauguma pažįstamų ir net vadinamųjų draugų vengė jos, pamatę gatvėje pereinantį į kitą pusę. Mums buvo leidžiama su svečiais kiek pabendrauti, o paskui – į lovą. Mus užmigdžiusi mama grįždavo prie svečių ir gurkšnodavo arbatą. Tada dar nebuvo įsigalėjęs sovietų įprotis maukti degtinę stiklinėmis, o ir alkoholinių gėrimų, rodos, nebuvo paprasta nusipirkti. Visos mamos draugės buvo vienišos motinos, pačios auginusios savo vaikus. Jų vyrai buvo arba vokiečių nužudyti karo metu, arba pabaisų enkavėdistų po karo išvežti į Sibirą, dingę be žinios, frontui traukiantis pabėgę į užsienį – neaišku, gyvi ar mirę.

Mama nežinojo, kad aš tik apsimesdavau mieganti. Įsitikinusi, kad miegame, ji grįždavo prie svečių, o aš, tyliai išsliuogusi iš lovytės, basa nutipendavau prie pliušo užuolaidos. Įsisupusi į ją klausydavau, apie ką kalbamasi, man tai buvo neišsenkamas informacijos šaltinis rytdienos susitikimams su kiemo draugais. Stebindavau savo žiniomis, tik niekam nesigyriau, iš kur jos. Tai buvo mano paslaptis. Jei mama pakildavo patikrinti, ar miegame, ir mus apklostyti, sprukdavau į lovytę ir apsimesdavau mieganti. O jeigu ji kiek ilgiau pastoviniuodavo prie mūsų – užmigdavau. Bet tiek tos bėdos, vis vien būdavau šį tą nugirdusi.

Užaugusi tikėjaisi tapti įžymybe. Kažkuris iš mamos pažįstamų mane, matyt, juokais pamokė į kvailą klausimą, kuo noriu būti užaugusi, atsakyti: „Įžymybe.“ Aš, žinoma, neturėjau nė menkiausio supratimo, kas per profesija ta „įžymybė“.

Matydavau iš nuostabos išsivėpusius veidus: „Aldona, tavo dukrelė ypatinga. Snargliukė, o jau svajoja tapti įžymybe.“ Viskas teisinga, tik jie nežinojo, kad tas, kas pakišo man mintį, prisakė: jeigu noriu tapti įžymybe, man negalima viešai verkti, ožiutis, turiu nesipriešinti fotografuojama, kitaip nieko nebus.

Kai dabar pergalvoju, tas „kažkas“ ne be reikalo man pakišo mintį. Matyt, buvau rėksnė ir savo ožiukais gadinau mamai kraują. Nuo tada neverkščiau ir nerodžiau kaprizų. Mamai tekdavo įdėti pastangų, kad mane nufotografuotų, nors ir žinočiau, kad mano atvaizdą siųs tėtukui, nes „tas kažkas“ mane įtikino, kad įžymybės kategoriškai atsisako fotografuotis. Vissuomet to meto nuotraukose išrodau, lyg apsivalgiusi drigniu, susiraukusi ir labai nepatenkinta.

Kartais pas mamą užeidavo du vyrai su fetrinėmis skrybėlėmis ir ilgais gabardino apsiaustais. Jie ją išsivesdavo, o mudu su broliuku susiglaudę užmigdavome ant sofos svetainėje po ragana, skrendančia ant šluotos, laukdami tetos, grįžtančios iš vakarinės mokyklos. Skrybėlėtieji mamą laikydavo dieną kitą. Kol ji sugrįždavo, Dona likdavo su mumis praleisdama vakarines pamokas. Mama visada sugrįždavo. Girdėdavau jos pasakojimus savo sesei, kad „jie“ reikalauja jiems dirbti, spigina su lempa į akis, neleidžia užmigti, neduodavo nei gerti, nei valgyti. Pabaisos norėjo padaryti ją „stukačka“, skundike, bet mama nepasidavė. Jie nežinojo, kad, jai negrįžus savaitę, aš turėjau paimti iš spintos butelį, paslėptą tarp mamos apatinių. Man, kaip savo „didžiausiai pagelbininkei“, mama patikėjo paslaptį: šis butelis ne bet koks, jis – užburtas. Jo etiketėje buvo

pavaizduota žmogaus kaukolė ir du sukryžiuoti kaulai. Aš privalėjau pirmiausia duoti užburto gėrimo broliukui, o paskui išgerti pati. Tada mudu atsidursime stebuklingoje šalyje, kur bus mama ir tėtis ir nebebus skrybėlėtųjų pabaisų. Kodėl mes neišgeriam šio gėrimo dabar, paklausti nedrįsau. Jeigu mama manim pasitiki, esu jos „didžioji pagelbininkė“... Daug vėliau supratau, kad tai buvo nuodai, mama labai bijojo suėmimo ir nenorėjo, kad būtume valkiojami po svetimus namus.

Tėtės draugai visi bendravo su pabaisomis. Kaipgi taip? Ne-jau jie irgi pabaisos? O tėtis? Vien pagalvojusi apie tai suvir-pėdavau.

Kartą neištvėrusi paklausiau mamos:

– Ar tiesa, kad tėtis irgi pabaisa?

– Kokia pabaisa?

– Kaip tie skrybėlėtieji. Kurie tave išsiveda.

– Iš kur ištraukei?! Kas tau tokių niekų pritauskė?!

– Niekas.

– Kaip tai „niekas“? Juk ne pati susigalvojai?

– Gal ir pati...

Mama susimąstė. Pasisodino mane ant kelių ir paglostė galvą.

– Vargšiuke tu mano, didžioji pagelbininke. Į kokį pasaulį aš judu išleidau... Kad jie pabaisos, žinau ir aš, ir visi mano draugai ir pažįstami. Ir visa Lietuva. Bet, vaikeli tu mano, negi manai, kad būčiau tekėjusi už pabaisos ir pagimdyčiau pabai-siukus? Ar tu pabaisiukė?

– Nee, – sumekenau glamžydama suknelės kraštą. – Tikrai ne, ir nenorėčiau ja būti.

– Na, matai. Jeigu tu – ne pabaisiukė, aš ne pabaisa, tai ir tėtis ne toks.

– O koks?

– Jis didelis svajotojas. Per klaidą pateko į jų kompaniją. Supratai? Kitaip argi pabaisos būtų jį nuteisę kalėti Vorkutoje?

– Neee, – sumekenau vėl.

– Jam blogai – ir mums blogai.

– Kai amerikoniai ateis, jie mus išvaduos?

– Vajėzau, vaikeliai... Kas tau apie amerikonus pripasakojo?!

Išsigandau supratusi, kad mama labai susijaudino ir net ėmė rėkti: „Kas?! Sakyk, kas?!“

– Mamyte, niekas, tikrai... Visi taip šneka, amerikonių laukia.

Mama pradėjo nervingai matuoti kambarį žingsniais, pas-
kui atsisėdo, pasisodino mane ant kelių ir sušnabždėjo į ausį,
lyg kas nors galėtų mus išgirsti, nors namuose buvome tik mu-
dvi, Dona su broliuku buvo kažkur išėję.

– Prižadėk, kad niekam niekam niekam apie amerikonus
nepasakosi! Ir pabaisų pabaisomis viešai nevadinsi! Prižadi?

– O ką reiškia „viešai“?

– Prie svetimų žmonių. Dona, Viktoriukas ir aš esam sa-
viškiai, visi kiti – svetimi. Bet Viktoriukas dar per mažas, kad
suprastų, o sienos turi ausis. Ar aišku?

Man nebuvo aišku, kur tos sienų ausys, bet nebenorėjau
varginti mamos.

– Aišku. O kodėl?

– Todėl...

Mamai pritrūko žodžių. Donutė būtų atšovusi: „Todėl, kad
baigiasi „ėl“!“, o mama tik atsiduso:

– Pagelbininke tu mano didžiausioji, prižadėk niekam ne-
sakyti, ir tiek. Už „amerikonus“ ir „pabaisas“ galim Sibire atsi-
durti. Ar nori, kad mus išskirtų ir išvežtų?

Kai paklausiau, kodėl pabaisos gyvena tarp mūsų, mama vėl susimąstė:

– Jie panašūs į žmones. Iš pradžių dauguma nesuprato, kurie jie. Kaip tavo tėtis. Ar Kapitonas tau panašus į pabaisą?

– Visai nepanašus.

– Na, matai. Jis tėčio draugas. Kapitonas – vienas iš jų. Jei išgirs, kad jį vadini pabaisa, bus labai nepatenkintas, saldumynų nebeatneš.

Mama kalbėjosi su manim kaip su suaugusia ir aš turėjau elgtis kaip suaugusi. Patvirtindamos susitarimą, stipriai susidaužėme delnais.

Man buvo sunku suprasti, kaip, per kokią klaidą tarp jų atsidūrė mano tėtis. Iš pažiūros nepasakytum, kad jie pabaisos. Tikriausiai burtininkai padėjo jiems įgauti žmonių pavidalą. O buvę tėčio draugai – irgi pabaisos? Tie keli, kurie aplankydavo, – Kapitonas, Kazys Jakubėnas? Betgi turi atsirasti drausulis ir įveikti pabaisas. Kaip pasakose. Gal amerikoniai ir yra tie karalaičiai gelbėtojai? Jų visi labai laukia, tik ir girdėdavau mamą su draugėmis šnabždantis – tai per Kalėdas, tai per Vėlykas ateis. Kad mama važiuodavo slapčiom į užmiesčio bažnyčią – irgi sakyti nebuvo galima. Ir kad vakarais prieš miegą pasimeldžia.

Tai nebuvo melas. Tai buvo šventas melas. Nuo mažų dienų išmokome sovietinio gyvenimo taisyklę: viena galvoti – kita sakyti. Teko būti atsargiems, niekada nežinojai, kas yra pabaisa, nes visi turėjo žmogaus išvaizdą.

Kartais, prieš Donai išeinant į mokyklą, mama parlėkdavo ir puldavo rišti ryšulius sakydama:

– Šiąnakt bus vežimai. Į mokyklą neisi.

Dona, trenkdavusi portfelį su vadovėliais ant grindų, padėdavo mamai susiruošti. Prie durų jau stovėdavo arkliu kin-kytas vežimas, ir mes išvažiuodavome. Žinojau, kad skrybėlė- tieji vėl gaudys šeimas vežti į Sibirą. Reikėjo dingti iš namų, kad nerastų, nes jie paskubom vykdėdavo planą pagal turimą sąrašą. Ieškoti negriždavo. Mama visad būdavo perspėjama iš anksto ir, savo ruožtu, perspėdavo drauges ir pažįstamus, kad gresia naktinis pabaisų vizitas.

Mama nežinojo, kada išmokau skaityti, bet ketverių jau skai-čiau viską, kas pakliūdavo po ranka. Matyt, išmokau tada, kai Donutė sodindavo prie didelio stalo kartu su vaikų namų mer- gaitėmis, ruošiančiomis pamokas. Nenorėjo, kad trukdyčiau jai siuvinėti, nekiršinčiau broliuko, šalia jos tyliai žaidžiančio su laikraštiniais paukšteliais ar išlankstyta harmonika.

Žaislų neturėjome. Jų nebuvo, o jeigu buvo, tai labai bran- gūs. Rūbai, kuriuos dėvėjome, buvo iš amerikiečių labdaros, apsiaustai – pasiūti iš amerikietišku antklodžių: manasis iš minkštos raudonos (dar kepuraitė išėjo), broliuko – iš mėly- nos. „Amerikonai“ nuolat šmėkščiojo mūsų gyvenime – iš ten buvo rūbai, maistas, o svarbiausia – tikėjimas, kad jie išsilai- pins ir mus išvaduos.

Tapau godi knygų rijikė. Tuo metu niekas nežinojo, kad man, matyt, skaitymas buvo kaip terapija, dabar vadinama biblioterapija. Jaučiausi nelaiminga be tėvo, visą laiką laukiau jo ir apie jį svajoju pabaisų apgriautame ir apgultame mieste.

Iš to laikotarpio atminty liko keli svarbūs epizodai, padėję man bręsti. Pirmas susidūrimas su sovietų valdžia, jeigu taip galima apibūdinti incidentą vaikų darželyje.

Mama nuvedė mus į vaikų darželį. Man ir broliukui ji gavo vietas, o tai nebuvo paprasta. Mus išskyrė, mane nusiuntė į vyresniųjų, broliuką – į jaunesniųjų grupę. Aš adaptavausi be problemų, tik... popiet reikėdavo pamiegoti ant išlankstytų sudedamųjų lovelių, ant kurių pasidėjome iš namų atsineštas pagalvėles. Sugulus man pasidarė neramu, ar broliukas gerai apklostytas, kad tik neperšaltų, nes mamytei teks vėl rymoti prie jo naktimis. Mano, kaip vyresnėlės, pareiga buvo juo pasirūpinti. Vaikai jau saldžiai parpė, auklėtojos nebuvo. Aš tyliai iššliuogiau iš lovos ir pirštų galais ištipenau. Į broliuko grupę kelias vedė per koridorių, reikėjo prasmukti pro nedidelį kambarį, kur auklėtojos gėrė arbatą su sausainiais. Aš už kažko užkliuvau ir tas „kažkas“ trinktelėjo ant grindų. Auklėtojos pašoko nuo stalo ir išbėgusios pamatė mane.

– Kas čia dabar? – suriko manoji. – Marš į lovą!

– Aš tik norėjau patikrinti, ar gerai užklotas mano broliukas, – bandžiau teisintis.

– Ne tavo reikalas! – rėkė auklėtoja, o kitos nusižvengė lyg kumelės. – Marš į lovą, tučtuojau! – užkaukė norėdama mane išgąsdinti. – Čia tavo broliu rūpinamės mes. Ir nebandyk žliumbti, vaikus prikelsi!

Skaudžiai užsukusi ausį nusitempė mane iki pat grupės, kur ramiai miegojo vaikai.

Aš tylėjau. Ne iš baimės, iš neapykantos. Mano širdelė įnirtingai plakė, prikandau lūpą, kad prasižiojusi neimčiau

plūstis. Patikėjusi, kad išsigandau, auklėtoja stumtelėjo mane prie lovos ir sušnypštė:

– Tuojau pat užsimerk!

Buvau per maža kovoti su pabaisa, pasivertusia darželio auklėtoja. Susigūžiau, prisimerkiau ir apsimečiau mieganti. Užsuktą ausį skaudėjo, bet negalėjau verkti, kitaip užaugusi netapsiu įžmybe. Reikia pakentėti, kol pabaisa išeis. Kiek pastovėjusi, ji iškrypavo. Ne, negaliu čia likti, nusprendžiau. Nežinia, ką jos man gali padaryti, dabar ausį užsuko, o kitą kartą... Išlipusi iš lovytės žvilgtelėjau pro durų plyšį – jos tebesėdėjo prie stalo.

Ryžtingai pasikišusi pagalvėlę po pažastim tyliai iššliūkinau lauk. Iki šiol stebiuosi, kad man pavyko pareiti, nes darželis buvo tolokai, už kelių skersgatvių nuo namų.

Tai buvo mano pirmoji ir vienintelė diena darželyje. Gal tada mano širdyje įsižiebė neapykanta viskam, kas sovietiška, pabaisiška.

Kai auklėtoja apsižiūrėjo, buvo iškviesta milicija, paskelbta paieška, pranešta mano mamai. Grįžusi mama sugriebė mane į glėbį lyg didžiausią brangenybę, o aš jai pasakiau, kad daugiau niekada neisiu „pas tas pabaisas“.

Į darželį daugiau nėjau, bet broliukas lankė. Namuose ruošdavau pamokas su vaikų namų mergaitėmis, iš laikraščių (balto popieriaus lapų nebuvo) gamindavausi lėles, „siuvau“ joms sukneles, tai yra aplūžusiom žirklių išsikirpdavau jas, apgraužtu pieštuko galu nupieštas ant laikraščio.

Kartą teta nusivedė mus su broliuku į Gedimino pilį. Ėjome Stalino prospektu. Tai vienoje, tai kitoje pusėje riogsojo namų griuvėsiai. Tai šen, tai ten vyko statybos, ant pastolių

darbininkai kėlė aukštyn virvėmis pririštus kibirus. Retkarčiais pravažiudavo pobieda ar sunkvežimimis, nukaukšėdavo arklys tempdamas vežimą su krovinių ar dvivietę bričką su keleviu. Arkliai kartais ant asfalto palikdavo šviežių, garuojančių bandelių. Žmonių buvo nedaug. Jie praeidavo tylėdami, akis įbedę į batų galus, apsiniaukę, stengdamiesi nežiūrėti vieni į kitus. Tik mudu stryksėjome krykštaudami, įsikibę tetai už rankos, džiaugdamesi ištrūkę iš namų.

Į pilį kopėme virvinėmis kopėčiomis, nes, sakė teta, per karą laiptai buvo sudaužyti. Apžiūrinėdama riterį su geležiniais šarvais galvojau, kad būtų gerai jį atgaivinti, tada jis galėtų su savo ietim subadyti pabaisas, išlaisvinti tėtį ir kitus įkalintus lietuvius.

Man labai patiko legenda apie geležinį vilką, bet tolesnis pasakojimas apie motinas, pasiryžusias paaukoti savo vaikus dėl Lietuvos garbės, visiškai nežavėjo. Gerai, kad mano mama ne tokia. Gerai, kad berniukas nepraskydo ir įveikė kraugerius žynius. Aš nebuvau tokia sumani kaip tas berniukas, buvau tik mergaičiukė, nemokėjusi atskirti pabaisų nuo tikrų žmonių, juolab vaikų nuo pabaisiukų.

Vaikų namuose, kuriems vadovavo mano mama, gyveno vien mergaitės. Dar nebuvo atėjęs metas, kai berniukai ir mergaitės ėmė mokytis vienoje klasėje, gyventi vienuose vaikų namuose. Auklėtojos buvo moterys, administracijoje dirbo vienos moterys. Turinčios vaikų retkarčiais juos atsivesdavo į darbą. Ypač per moksleivių atostogas, kai neturėdavo su kuo jų palikti.

Mano geriausia draugė buvo Angelė Aronaitytė. Jos mama – ponia Aronaitienė dirbo buhalterijoje ir kartais atsivesdavo Angelę ir jos broliuką Gintautą. Bet didžiausią įspūdį mergaitėms

darė vienos darbuotojos sūnus Giedrius, kuris lankė antrą klasę. Kai jis pasirodydavo kieme – jį tuoj apsupdavo mergaitės. Giedriaus tėvą nužudė enkavėdistai – tarp mano pažįstamų vaikų kitokių nė nebuvo. Angelės tėvą sušaudė vokiečiai, nes jis buvo žydas, jos mama, vokietė iš Karaliaučiaus, slapstė dukrą iki pat karo pabaigos. Giedriaus tėvas „anais laikais“ – taip praeitį vadino mama ir jos draugės – buvo Lietuvos karininkas. Jis nespėjo pasitraukti, o frontui priartėjus buvo sučiuptas ir nukankintas pabaisų požemiuose.

Giedrius buvo gražus berniukas, išstypęs ne pagal amžių, šviesiais kaip linai plaukais ir mėlynomis akimis. Jis turėjo smailų liežuvį ir mokėjo patraukti dėmesį juokingomis istorijomis ir įmantriais sąmojais. Kartą pasiguodžiau, kad retai paskanauju saldinių. Jei į parduotuvę ir atveža, tenka stoviniuoti ilgoje eilėje, o mama neturi tam nei pinigų, nei laiko.

– Ne bėda, – pasakė Giedrius, – aš gausiu. Kokius mėgsti?

– Šokoladinius.

– O pinigų turi?

– Kiek tau reikia?

– Dešimt rublių.

Apie pinigų vertę dar nieko neišmaniau. Kaip nors gausiu. Mamos ir Donutės neprašysiu – saldiniui neduos.

– Gerai, kitą kartą atsinešk.

Kaip suaugusieji sumušėm rankomis. Iš kažkur gavau dešimt rublių, turbūt iškaulijau iš kokio mamos gerbėjo, nes greitai suvokiau, kad jie pataikauja man ir broliukui ne šiaip sau, o norėdami įtikti mamai.

Kai Giedrius pasirodė kieme, paklausiau, ar turi saldainį.

– Turiu! – išdidžiai pamojavo man prieš nosį.

Tai tikrai buvo šokoladinis saldainis, įsuktas į blizgantį popieriuką. Rodos, „Voveraitė“, o gal „Raudonoji aguona“. Man net seilės nutįso.

– Palauk, aš tuoj.

Nustraksėjau namo. Dešimtrubę laikiau paslėpusi spintoje, prie butelio su kaukole. Buvau tikra, kad ten niekas nesiknaisios.

Giedrius, apžiūrėjęs banknotą, iškilmingai įteikė pirkinį. Aš strimgalviais nulėkiau namo. Broliukas, prisiglaudęs prie Donutės, sėdinčios ant sofos, stebėjo, kaip adata su siūlu audinio atraišoje, ištemptoje ant lankelio, siuvinėja dailias rožes. Teta Dona labai mėgo siuvinėti ir buvo tikra stebukladarė. Ji dažnai gaudavo užsakymų iš mamos pažįstamų ir taip užsidirbdavo pinigų. Tada siuvinėtos staltiesės ir servetėlės buvo labai madingos.

– Viktoriuk, Viktoriuk!

– Palik vaikį ramybėje, – sušnirpštė teta. – Matai, ramus sėdi. Eik laukan. Turiu užbaigti staltiesę, šiandien ateis pasiimti.

Bet broliukas jau prišoko prie manęs.

Pasivedėjusi į šalį parodžiau jam žvilgantį saldainį.

– Duok! – jis bandė pačiupti saldainį man iš rankos.

– Ne, čia mums per pusę, reikia dalintis, – paaiškinau mamos tonu.

Išvyniojusi iš nuostabos vos nenukritau – popieriuku buvo apsuktas nugludintas akmenukas!

– Sukčius, apgavikas! – suklykiau ir pasileidau bėgti.

Broliukas – paskui mane, bet teta, nusviedusi siuvinį, stvėrė jį į glėbį.

Kilo baisus triukšmas.

– Velnio išpera! – šaukė teta. – Vaikis ramiai sėdėjo! Tai ne, būtina sukiršinti...

– Aš noriu saldainio! – šaukė apsiašarojęs Viktoriukas.

– Iš kur aš tau jį gausiu?! – pyko teta. – Neverk, imk cukraus gabaliuką... O tau kailį nudirsiu! – pagrūmojo man teta.

Bet aš jau buvau kieme. Vienoje rankoje laikydama akmenuką, kitoje – popieriuką. Giedrius stovėjo tarp vaikų namų mergaičių lyg niekur nieko.

– Tu man ką pardavei? – išrėkiau sunkiai kvėpuodama.

– Šo-ko-la-di-nį sal-dai-nį! – išskiemeno Giedrius. – Ir popieriuką va rankoj laikai.

– Ne saldainį, o akmenį! Sukčiau tu, grąžink pinigus!

– Matot, – ramiai pertraukęs mane Giedrius kreipėsi į mergaites: – direktorės dukrelė visai pakvaišo – surijo šokoladą, o dabar nori atgauti pinigus.

Mergaitės pasityčiojamai nusikvatojo.

Apstulbusi sustingau – supratau, kad nieko nepešiu.

– Prekę reikia tikrinti vietoje, o dabar pašvilpk ir pabirbink.

Bandžiau aiškinti, bet mergaitės nesiklausė, tik klykė, o Giedrius kaip nugalėtojas, įsisprendęs rankomis į šonus, vėpėsi lyg beždžionė. Pasileidau bėgti, nes bliauti viešai negalima.

Tiesą įrodyti nelengva, o atskirti pabaisiuką nuo tikro vaiko – dar sunkiau.

Parlėkusi namo pasislėpiau kampe, kad Dona ir Viktoriukas nematytų, ir gaudžiai pravirkau. Sūrios ašaros liejosi skruostais, peršlapo suknelės priekis. Buvo gaila ne prarastų pinigų, o saldainio, be to, labai skaudu, kad aš – „didžioji mamos pagalbininkė“ pabaisiuką taip žioplai palaikiau draugu. Kaip Giedrius virto pabaisiuku? Juk jo tėvą nužudė pabaisos...

Vėliau Giedrius keletą kartų bandė mane užkalbinti, bet aš jį nuvydavau vien žvilgsniu.

Toks buvo mano pirmas susidūrimas su priešingos lyties atstovu. Vietoj šokoladinio saldainio gavau nugludintą akmenuką. Turbūt tas akmenukas buvo vertas daugiau nei dešimties rublių. Bet aš, maža „didžioji mamos pagalbininkė“, negalėjau jo įvertinti. Vėliau priešingos lyties atstovai man gyvenime ne kartą pakišo netikrą saldainį blizgiu popierėliu, ir aš vėl patikėdavau.

Poeto Kazio Jakubėno, gero mamos draugo, laukdavome nekantriai. Jam atėjus būdavo smagu. Su broliuku šaukdavome: „Saldainių! Saldainių!“ Jis retkarčiais jų atnešdavo. Mama sakydavo: „Kokie jūs kvailučiai, prašykit ne saldainių, o eilėraščių.“ Tada mes šaukdavome: „Eilėraščių! Eilėraščių!“ Ir jis paskaitydavo mums naujų savo eilių.

Bet kartą jo sukurtas eilėraštis negailestingai sužlugdė mano svajonę tapti įžymybe. Tai buvo pirmas kartas, kai mano gyvenimas subyrėjo į šipulius.

Aš labai norėjau su vaikų namų mergaitėmis nueiti į pirtį. Man knietėjo pamatyti, kaip jos ten prausiasi. Mama maudydavo mus vonioje kartą per savaitę, o paprastą rytą ir vakarą apiprausdavo dubenyje su šiltu vandeniu. Vaikų namų mergaitės būdavo vedamos praustis į pirtį kartą per mėnesį. Aš ilgai kaulijau mamos leidimo eiti su grupe. Vaikų namų auklėtinės po pirties girdavosi, kad ten smagu, kad jos pilstosi vandeniu, daužosi vantomis. Bet mama neleidžiančiu prieštarauti tonu rėždavo: „Ne!“

Kartą, kai mamos ir Donos nebuvo, aš įtikinau auklėtoją, kuri ruošėsi vesti mergaites išsiperti, kad mama leido. Pirtyje

man labai patiko – mergaitės nepagražino: buvo daug įdomiau pilstytis vandeniui, plaktis su vanta, sėdėti ant gultų ir žiopčioti nuo karščio, nei praustis savo vonioje. Grįžusią mama mane nubaudė. Buvau uždaryta į „kalėjimą“: neturėjau teisės išeiti į kiemą žaisti.

Mane užliejo baisi neviltis – tėtis toli, Vorkutoje, apie mamą šmirinėja skrybėlėtieji, gyvenimas juodas – net į pirtį neleidžia. Per rašomąjį stalą užsikoriau ant palangės, nepaklususi dar vienam draudimui, ir per stiklą piktai stebėjau kieme klases linksmiai žaidžiančias mergaites. Jeigu tėtė būtų čia, jis neleistų mamai manęs skriausti. Pati net nepajutusi stipriai trenkiau kumščiu į stiklą – ir tas išlėkė. Išgirdusi dūžtant atlėkė teta.

– Velnio išpera, ką pridirbai! – užklykė ji ropšdamasi ant rašomojo stalo.

Man iš rankos varvėjo kraujas, krumpliuose styrojo šukės, bet aš, kietai sučiaupusi lūpas, net necyptelėjau. Dona, sugriebusi mane, su krauju varvančiu krumpliu nusitempė į vonią. Broliukas, pamatęs, kas vyksta, movė pas mamą. Bاندžiau ką nors pasakyti, kaip nors pasiteisinti, bet Dona neleido prasižioti:

– Užsičiaupk, tuoj kaip vošiu, dantys išbyrės! Varge, kiek kainuos tą langą sudėti! Aldona ir taip vos galą su galu suduria! Nesigaili, nemyli tu mamos...

Ji įspraudė mane tarp kelių, kad nepabėgčiau, ir traukiojo šukes iš krumplių. Man labai skaudėjo, bet aš tylėjau. Apžiūrėjusi, ar neliko nė vienos šukelės, Dona užvarvino ant žaizdų jodo, aptvarstė ranką ir mane perrengė, nes suknelė buvo sukruvinta.

Broliuko vedina atskubėjo mama. Viktoriukas smalsiai apžiūrinėjo sutvarstytą ranką. Donutė kriauklėje šaltu vandeniu trynė kraujo dėmes ant suknelės.

– Kas nutiko? Aš nesupratau, ką Viktoriukas man sakė.

Mama su Viktoriuku nuėjo pažiūrėti, ką aš pridirbau. Stovėjau nuleidusi galvą. Labai norėjau pribėgti prie mamos ir maldauti atleidimo, bet neleido vidinis kipšiukas.

Paėmusi iš sandėliuko kibirą ir skudurą, Dona stvėrė mane už rankos ir nuvilko besispyriojančią į kambarį. Mama nuo grindų ir palangės rankiojo stiklo šukes. Ji nustūmė į šalį rašomąjį stalą, kad nesusižeistų Viktoriukas. Mama nieko nesakydama į mane taip pažiūrėjo, kad širdis nusirito į kulnus. Tvarkydamosis nei teta, nei mama man neištarė nė žodžio. Baigusios rašomąjį stalą paliko atstumtą nuo lango. Donutė su Viktoriuku išėjo ieškoti stikliaus. Mamai reikėjo grįžti į darbą. Ji nežiūrėdama į mane liepė būti namuose, kol baigs tvarkyti reikalus, o grįžusi spręs, ką su manim daryti. Tylėjau nudelbusi akis į batų galus, kaip tie praeiviai Stalino prospekte. Kaip mane nubaus? Išpers tėvo diržu? Pastatys į kampą ant žirnių? O gal uždarys į rūšį, kad žiurkės sugrauztų? Vaikų namuose buvo pasakojama istorija apie neklusnų šešiametį, kurį tėvai uždarė rūsyje, o ten jį sugrauzė žiurkės.

Trinktelėjo uždaromos buto durys, spynoje girgžtelėjo raktas. Mane užrakino! Kaip kalėjime. Ką daryti? Apsišvalgiusi nusprendžiau – pakentėsiu. Juk kalta. Pasiėmiau svetainėje iš lentynos pirmą į akį kritusią knygą. Knyga buvo stora, su gražiais raudonais viršeliais – Lenino biografija. To meto sovietinių darbuotojų knygų lentynose buvo privaloma turėti prašmatniai išleistas Stalino, Lenino biografijas ir

marksizmo-leninizmo veikalus. Knygos buvo laikomos matomiausioje vietoje, kad skrybėlėtieji, apsikanę lyg netyčia, matytų, kad jas turi. Mama skųsdavosi Donutei, kiek jai iš algos išskaičiuoja už šituos pliurpalus, kurių niekas neskaito. Įsikniaubiau į knygą nematydama raidžių, akys plūdo ašaromis. Galėjau ramiai išsiverkti tuščiuose namuose.

Kai nurimau, grįžo Donutė su stikliu. Stiklius pamatavo langą, pasakė kainą už stiklą ir už darbą.

– Matai, per tave Aldonai vėl teks avanso prašyti, – piktai burbtelėjo Dona išgirdusi sumą. – Jau Viktoriuko vaistams teko imti...

Ir ji išėjo pas mano mamą į direkciją. Angelės mama visuomet jai duodavo avansą, nes alga nebuvo didelė ir mama vos sudurdavo galą su galu. Parėjusi su pinigais, Donutė išleido stiklį, o mane vėl užrakino bute. Sėdėjau ant sofos ir buvo labai gaila savęs. Taip nebūtų atsitikę, jeigu tėtukas būtų čia! Taip man bemažtant grįžo stiklius su stiklu. Kol jis dirbo, manęs į miegamąjį neįleido, ten stypsojo Dona su broliuku. Miegoti mama mus nuvarė anksti.

Tą vakarą į svečius atėjo Kazys Jakubėnas, girdėjau, kad mama papasakojo jam apie incidentą su langu, skundėsi nežinanti, ką su manim daryti. Po kurio laiko ranka sugijo, aš atsiprašiau, niekas apie tai daugiau neužsiminė. Bet vieną vakarą į svečius vėl atėjo Kazys Jakubėnas. Susišnabždėjęs su mama, pakvietė mane pasiklausyti naujo eilėraščio, sukurto mano garbei. Iškilmingai įsitaisiau ant sofos šalia mamos, o jis atsistojęs pradėjo skaityti:

L A N G E L I S

Kas čia lakstė po kiemelį?
Kas čia išdaužė langelį?

Kvailos šarkos gal suėjo
Ir stiklus daužyt pradėjo?

Gal pelėdos čia gyveno
Ir langelį išbarbeno?

O gal vilkas šlubakojis
Tą langelį išvanojo?

Gal meškutė rudnosėlė
Stiklą akmeniui praskėlė?

Ne! Ne šarkos ir ne meškos.
Ne! Ne lapė ir ne šeškas.

Ir ne vilkas šlubakojis
Tą langelį išvanojo

Tai Viktutės tas darbelis
Kad čia išmuštas langelis.

Jam baigus skaityti pašokau nuo sofos, nubėgau į miegamąjį ir užmiršusi, kad būsimai įžymybei negalima verkti, puoliau pasikukčiodama raudoti. Nepadėjo nei poeto, nei mamos

raminimai, patikinimai, prisiekinėjimai, kad šitas eilėraštis neišvys dienos šviesos. Poetas atidavė prirašytus lapelius mamai, bet jokie žodžiai negalėjo manęs nuraminti. Man atrodė, kad visas pasaulis žino, kokia aš pabaisa, dar baisesnė už Giedrių. Raudojau, kol galiausiai užmigau.

Po daugybės metų vartau pageltusius nuo laiko Kazio Jakubėno rašytus lapelius, kurie po mamos mirties pabuvojo ir Barmake. Jis rašė eilėraštukus ne tik man, bet ir mano broliukui. Viktoriukas, žinoma, taip baisiai nereagavo.

MURZIUKAS

Kas gi bijo, kas gi bijo
Praust veidelį savo?
Atsistojęs prie praustuvo
Kas graudžiai dejavo?

Kas gi sakė, kad rankelės
Ir nepraustos – baltos,
Kad įpilta vandenėlio
Taip kaip ledas šalto?

Kas gi sakė, kas gi sakė
Kad nereikia praustis,
Kaip paršiukui po tvartelį
Murzinam vis raustis?

Ar ne mūsų Viktoriukas
Praust veidelį bijo?
Ar ne jis tiktai Murziuko
Vardą sau įgijo?

APUOKAS

Pupų pėdas Viktorėlis
Klausia savo seserėlę:

– Pasakyk, koks čia paukštėlis,
Ar čia strazdas, ar genelis?

– Gal čia gervė, gal gegutė –
Laužo galvą sau Vikutė.

Viktorėlį ima juokas.
Jis pažįsta:
– Čia apuokas.

Margaplunksnis gražutėlis,
Kumpasnapis paukštužėlis.

KIŠKIŲ VAKARĖLIS

Bėgo kiškis per daržiuką
Ir sutiko Viktoriuką.

– Sveikas gyvas,
Viktorėli,
Kiškiai ruošia
Vakarėlį.

Kviečia žvirblį ir gegutę,
Kad pagrotų mum polkutę.

Kazio Jakubėno daugiau nemačiau. Ir mamos neklausiau. Gerokai vėliau sužinojau, kad jį žiauriai nužudė pabaisos. Mirtinai nugirdė, išrengė ir paliko nuogą gatvėje žiemą. Mama apie tai papasakojo su ašaromis akyse.

Taip mes augome – girdėdami apie išvežtus, nuteistus, nužudytus, nukankintus žmones. Šiandien jie čia – kalba, šypsoji, skaito eilėraščius, vaišina saldumynais, o rytoj jų jau nebėra.

Vieną dieną skrybėlėtieji vėl atėjo. Gal ne tie patys, bet man jie visi buvo panašūs. Liepė mamai susirinkti daiktus. Mes su teta sėdėjome gatvėje ant ryšulių, kol mama surado vežiką. Tetą nuvežėm į geležinkelio stotį, kad grįžtų į kaimą pas senelius, o mes nuvažiuovome kažkur į priemiestį. Ten ilgai neužsibuvome, mama sukrovė mūsų daiktus, įsodino į traukinį ir prisakė šiukštu nepražiopsoti Akmenės stoties, o ten mus

pasitiks senelis. Traukinys stovės tik minutę, paskiau važiuos į Mažeikius. Kaip senelis susiras mus Mažeikiuose, jeigu pražiopsosim Akmenę? Kas yra minutė, neišsivaizdavau, nes dar nesupratau laiko.

Oi, kaip aš bijojau užsnūsti ir atsidurti Mažeikiuose! Vagonas minkštai sūpavosi ant bėgių ir migdė. Akys pačios merkėsi. Broliukas, sugniaužęs kumštukus, greit užmigo ant kieto gulto, o aš save žnaibiau, šokinėjau, trepsėjau vagono kupė. Man tada ėjo septinti. Kai palydovė pranešė: „Akmenė“, lengviau atsidusau. Senelis, jau stovėjęs prie vagono, čiupo mus į glėbį ir su visais ryšuliais nusinėšė prie vežimo. Jis skaniai kvėpėjo tabaku, nes rūkydavo pypkę.

Buvo skaidri 1949 metų pavasario naktis. Aukštai, tarp sidabru spindinčių žvaigždžių, kybojo mėnulio pjautuvas. Mudu su Viktoriuku užmigome ant pamestų šiaudų, arklys caksėjo plūktu keliuku, o senelis, retkarčiais supliaukšėdamas botagu, ragino arklį: „Nooo, bėri, nooo.“

Taip užsibaigė mano pirmas gyvenimo etapas tarp mergaičių iš Vilniaus vaikų namų, skrybėlėtųjų pabaisų, belaukiant išvaduotojų amerikonų.

Ir švento melo.